

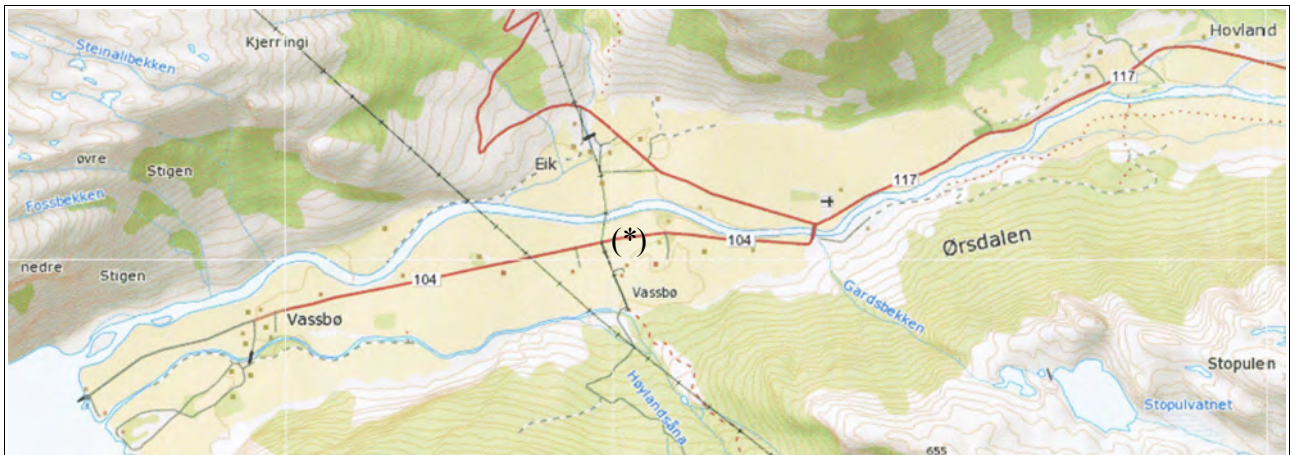
Ein katastrofesøndag i Ørsdalen 1897

Et kulelyn eksploderte i en flokk på syv mennesker som gikk på veien, og drepte fem av dem.

*

Journalist Th. Smith Svensen besøkte Ørsdalen, og hadde en fyldig omtale av ulykken i ukebladet «Vi Menn» 30. oktober 1963 – denne gjengis her.

I tillegg er det tatt med flere opplysninger, samt bilder og kart av nyere dato.

Avmerking () viser stedet i Ørsdalen hvor kulelynet drepte fem mennesker.
Kulelynet kom rullende ned fjellsiden på sørsiden av dalen.
Ulykkesstedet er markert med en minnestein i vegkanten.*

HVA SIER VITENSKAPEN?

Et kulelyn er et gåtefullt fenomen og foreløpig ikke vitenskapelig anerkjent, da man ikke har klart å gjenskape fenomenet eksperimentalt. Det finnes ingen bred akseptert forklaring på kulelyn. De observeres med sjeldenhet og spredt, men har vært omtalt i alle tider.

Søndag. 13. juni 1897 opprart klar og strålende over den avsidesliggende og veiløse Ørsdalen i Bjerkreim. Sola glitret over velstelte jorder og garder og over det nesten to mil lange Ørsdalsvatn som folk måtte ro over når de skulle til nabobygda Bjerkreim. Helgefreden hvilte over Ørsdalsbygda...

Utetter formiddagen ble det etter hvert usedvanlig varmt. Luften virket tung og trykkende, men ikke en sky var ennå å se på himmelen. Kyrne nede ved elva vasset ut i vatnet, og søkte hen under noen trær for å finne ly for den stekende sola.

Johannes Eik, som hadde garden sin oppe i dalen, kom nettopp tilbake fra en inspeksjonsrunde på eiendommen og skulle til å gå inn, da han ble oppmerksom på et blåsvart skydekke som langsomt trakk seg innover fra den sørlige del av Ørsdalsvatnet. Det tegnet til regnvær, og var det noe som trengtes så var det regn. Fornøyd ruslet han inn i huset for å strekke seg litt på benken. Hans kone Ingeborg stullet omkring i kjøkkenet og gjorde istand middagsmaten.

Disse to gamle menneskene, Ingeborg og Johannes Eik, mistet to døtre og et barnebarn på uværsdagen i 1897. Bak dem står den tredje datteren Gesine Amalie som overlevde sammen med ett av barna sine.

Johannes og Ingeborg hadde tre døtre; Olefine, Teodora og Gesine Amalie. Gesine Amalie var den eldste, gift og bosatt på Gjedrem i Bjerkreim. Hun hadde to barn, tre år gamle Borghild og ett år gamle Julie. Denne helga var hun og barna og en venninne av hennes søster, Berte Oline Torkelsdatter heime på besøk. Berte Oline Torkelsdatter var fra Eik i Ørsdalen men tjente hos Torkel Bjerkreim. Nå stod de klar til å begi seg ned til vatnet og begynne reisen tilbake til Bjerkreim. En ung skolelærer i bygda, Lars Eike fra Egersund skulle ro hele selskapet ut vatnet.

UVÆRET BYGGER OPP

Himmelen over dalen mørknet stadig til, og en illevarslende stillhet hersket. En hund peip ynkelig og med halen mellom beina forsvant han inn i et sauafjos. Dyreinstinktet hadde varslet om det forestående uværet. I tuntreet ved sida av huset hans Johannes gol gauken. Dette, sa folk etterpå, var et dårlig varsel... Inne i stova på Eik satt et lite fylgje og så med uro på været som drog seg opp over Dalen. Dei skulle ro Ørsdalsvatnet til Bjerkreim.

Den unge læraren Lars Ege som skulle ro kvinnene over vatnet, var nå kommet, og så bega følget seg nedover vegen. Søstrene Olefine og Teodora tok følge for å ta farvel nede ved båten. Med de to barna var det syv mennesker i lag. For fem av dem skulle dette bli siste reis. Men det kunne ha gått enda verre.

De som tok av sted på den lagnadstunge ferda var: tre av barna på Eik, (1) Theodora, (2) Gesine Amalie og (3) Olufine. Gesine Amalie hadde med seg to småbarn, den tre år gamle (4) Borghild Malene og vesle (5) Julie som bare var et år gammelt. Ho vart boren av morsystema Olufine. Ei av nabojentene, (6) Berte Oline, var og med i flokken, datter av Torkjell og Grete Eik. Ho var hushjelp hjå Torkel Bjerkreim. Og så var det (7) Lars Ege som hadde et lærervikariat i Ørsdalen. Disse ungdommene gikk i flokk og følge ned den nye veggen gjennom dalen, mens Torkel og Grete Eik som også skulle være med samme båten som datteren, gikk den gamle veggen ned til Vassbø, på nordsida av elva, og vart derfor ikke råka av lynet (kilde 1).

Johannes stod i tunet og fylgde med augo den vesle flokken som drog nedover veggen, han kjende uroen i seg. Brått var uværet der. Store hagl piska over veggen. Lyna flerra lufta, og tora rulla mellom fjella. Dagen var mørk som svarte natta. Ein kunne ikke sjå hva veggklokka var, uten å gå helt opptil.

På Vassbø som ligg nede ved vatnet i Ørsdalen forstod folk at noe uhyggelig var i gjære. Det var nå midt på dagen, og mørket senket seg samtidig som det begynte å falle ned kjempestore hagl. Et blendende lyn skar plutselig gjennom lufta og så eksploderte stillheten av et tordnende brak. Folk trodde det var dommedag og begynte skjelvende å lese i Bibelen. Innimellom tordenbrakene hørtes brølene fra en vettskremt okse som vettskremt for omkring mellom husene og ikke gjorde stemningen betre.

*Elsa Vassbø var 11 år da ulykken hendte.
Hun glemte aldri den uhyggelige dagen.
Foto: Th. Smith Svensen 1963.*

LYNET KOM TRILLENDEN FRA FJELLET

Lærer Lars Ege følte en stigende uro da kjempestore hagl plutselig pisket mot dem på veggen. Den tre år gamle Borhild Malene begynte å sutre og ville gå tilbake til mormor på Eik. Men nå var de kommet så langt at Lars Eike ment det var bedre å søke ly hos en nabo lenger nede. Theodora bar den ett år gamle Julie, og pakket henne godt inn i regntøy.

Så var det voldsomme uværet over dem.

I denne dommedags-atmosfæren var det at gardbruker Anders Børreson Eik, en nabo, kom løpende etter dem, for å slå følge. Som fjetret bråstoppet han på veien og bare stirret: Nedover fjellsiden rullet en glødende ildkule, et kulelyn i rasende fart. Det strøk langs veien og eksploderte med et blendende skjær midt blant reisfølget foran ham. De sju i følget var kommet til den øverste garden på Vassbø, Høyland, då ulukka hende.

Et øyeblikk var han blendet av det kraftige blinket og kunne ingenting se. Men etterhvert

kunne han skimte veien. Redselsslagen speidet han i retning av menneskene som nettopp gikk på veien. Så ble han stående og riste på hodet. Som uformelige bylter lå de der alle på veien – urørlige. Dødens ljà hadde meid dem ned.

Anders satte i et forvirret skrik, løp av sted tvers over jordene og hoppet i forfjamselsen på elva, mens han hele tiden jamret: Å Gud, hva er skjedd! Det var bare på et hengende hår at ikke elva også hadde krevd sitt offer, men med nød og neppe kom han seg over og stormet inn på tunet til Johannes, mens han skreik og bar seg.

*Her var det naturkreftene krevde 5 liv.
Olai Vassbø peker på steinen der det etter ulykken ble malt et hvitt kors.
Foto: Th. Smith Svensen, 1963*

ET FRYKTELG SYN

Johannes kom farendet ut i bislaget, og av den hakkende forklaringen til Anders forstod han hva som hadde skjedd. Utan eit ord og med sammenpressa lepper gikk Johannes ut, hentet hesten spente hesten for langkjerra. Det styrtregna. Lynene spraket og det braket ustanselig. Johannes hadde sin fulle hyre med å holde styr på hesten, som var helt vettskremt. Fremoverbøyd satt Johannes på langkjerra og stirret lamslått på menneskehaugen som lå ved veikanten.

I forvridde stillinger og med vidåpne øyne lå de der og stirret opp i lufta – men de så ingenting lenger. De var døde.

Møysommelig og med tårene rennende nedover kinnene steg Johannes ned av kjerra og knelte ved siden av døtrene og barnebarna. Han kunne ikke riktig fatte at de så brått var revet bort fra dette liv. Det hele føltes som en vond drøm. Klærne på kvinnene så ut som sotete filler etter at lynet hadde herjet med dem. Lærer Lars Eike lå med ansiktet presset ned i søla, og det viste seg senere at at en sølvknapp som han brukte i skjortehalsen, var smeltet og presset inn i kroppen. Tre år gamle Borghild Malene lå kloss ved siden av ham med svartbrent hår.

MOR OG BARN BLE SPART

En klynkende lyd brakte Johannes til hektene igjen. Febrilsk snudde han på kroppene, og der lå den lille ett år gamle Julie og stirret på ham, tilsynelatende uskadd. Hans datter Teodora holdt i døden krampaktig armene rundt barnet. Johannes måtte brette opp fingrene hennes for å få løst den

lille bylten. En rask undersøkelse av de andre gjorde det klart at det ennå var liv i eldste datteren Gesine Amalie, mor til den lille Julie.

Med den dystre last bak på kjerra og med Julie i fanget dro så Johannes heim til gards. Hans kone Ingeborg sto kritthvit i ansiktet ute på tunet og tok imot ham. Hulkende seig hun ned ved kjerre og la armene rundt døtrene sine.

Litl-Ola Vassbø og en annen var oppe i fjellet og så etter sauer. De søkte inn under en heller og satt der og så på uværet. Det regna forferdelig, og det ene lynet etter det andre for fræsande på skrå ned mot dalen, og det var uhyggelig mørkt der nede. Da det lysna noe, så de at det samlas så mye folk nede på Mone at de forstod at det måtte ha hent noe (kilde 2).

Uværet begynte etter hvert å gi seg. Over Ørdsalsvatnet klarnet det så pass opp at sola kom frem. Folk i bygda pustet lettet ut. Nøyaktig en time varte uværet, det verste i manns minne. For folk i bygda føltet som en evighet før det atter ble stille. Ennå visste de ikke om tragedien som var skjedd så og si utenfor stuedørene deres.

Morgenen denne ulykkesdagen rodde folk fra Ørdsalen til kirken. Mange ørdsøler satt i Bjerkreims kyrkja nettopp då denne tragiske hendelsen inntraff inne i dalen. Hans Ommundsen Slettebø i Egersund, var kommet fra heia, han hadde vært oppe med en drift og fikk følge kyrkjebåten ut (kilde 3).

Lenge varte det imidlertid ikke før samtlige beboere i bygda fikk bud om hva som var hendt. Lille Julies mor levde og lå bevisstløs til neste dags morgen. Hun var meget svak, men med kjærlig pleie kom hun langsomt til kreftene igjen. Vel hadde hun mistet det ene av barna, sine søstre og venner. Men hun hadde ennå en liten som trengte henne kjærlighet og omsorg. Tanken på dette gav henne krefter til å leve videre.

*Lille Julie (stående) og hennes mor var de to som overlevde ulykken.
Dette familiebildet er tatt fire år etter tragedien.*

HELE BYGDA MED I GRAVFERDEN

Ord virker så fattige i sorgen. Hele bygda møtte opp hjemme hos Ingeborg og Johannes for å vise dem sin medfølelse. Enkle og trauste kom de og rakte fram sine slitte arbeidsnever til håndtrykk som mer enn ord fortalte hva de følte.

Lærer Lars Eikes forlovede, en ung, lyshåret pike fra bygden, møtte stille opp, trakk bort lakenet som dekket hans ansikt og kysset ham på pannen – som et siste farvel. Tårene som dryppet ned fra henne, skulle følge ham i graven...

Denne forloveden var Olava Versland, hun var tjenestejente hos sin søster Malena på Tengesdal. Jens (f. 1890) den eldste gutten, husket godt denne dagen. Barna satt sammen med Olava på benken i stova, og var redde. Det vart ganske mørkt og fælt, og så blinket det og smalt det og regnet høljet ned. Faren, Peder Jensen, hadde gått på besøk til Tysland tidlig på morgenen, og var ikke kommet hjem. De vart redde for ham. Men så lettet det utpå ettermiddagen.

På mandagen fikk de et sørgelig budskap fra Ørsdalen. Der var nemlig 5 mennesker som var blitt drept ute på vegen. Den ene av disse var Lars Ege, min fars søskenbarn og tante Olavas beste venn, skriver Jens (kilde 4).

Begravelsesdagen var lørdag 19. juni 1897. Folk frå heile bygda gikk i flokk og fylgje til gravstaden i Ørsdalen. Tre av de fem omkomne ble gravlagt her. Lærer Lars Eike og tre år gamle Borhild Malena ble gravlagt på Bjerkreim kirkegård. De tre som vart begravd i Ørsdalen, var Berte Oline Torkelsdatter, og søstrene Olefine og Teodora Johannesdatter som vart lagt i fellesgrav.

Olefine og Teodoras far, Johannes Eik, var så nedbrutt av sorgen at han måtte støttes til gravstedet av presten, Thorvald Egedius Isaachsen, og en granne. Ikke ett øye var tørt hos den store skare av folk om møtte opp for å ta et siste farvel med de døde og vise sin deltakelse med de etterlatte.

Presten steg opp på en stein, strakte armene mot himmelen og ba, synlig beveget en gripende bønn og talte trøstens ord til foreldrene som var blitt så hardt rammet. Som en mektig kraft steg ordene fra den store skare da de i kor ba «Fader Vår»

*Fredag 13. juni 1997, på hundreårs dagen etter ulykka, avduka ordfører Gunnhild Vassbø en minnestein ved vegen der lynulykka skjedde.
Foto: Per Spødervold*

KILDER

- 1 Gudrun Espeland, Eik
- 2 Litl-Ola Vassbø fortalte Jørgen Skjæveland
- 3 «Gamalt fra Bjerkreim» av Jørgen Skjæveland
- 4 «Minner» nedtegnet 1970 av Jens Tengesdal